

Om at være en fremmed bonde i Danmark

Marlies Bierema-Bos

Indledning

Hvad er det som gør at folk forlader deres land?

Det kan være lysten til at opleve eventyr. Det kan være utilfredshed med hjemlandets økonomi, politiske styring eller andre samfundsmæssige årsager. Det kan være katastrofer af alle slags. Det kan være trangen til at udforske den store verden, finde det ideelle liv, natur, ro plads eller skattefrihed eller frihed af anden slags. Det kan være behovet for at kunne skabe sig en måde at leve på eller at etablere sig i et erhverv som er ens livsdrøm.

Alt det kan gøre, at man samler kræfterne og forlader de mennesker, det samfund, det land, de skove, de lyde, som man er fortrolig med. De kræfter er store og ikke til at tage fejl af. Det er sådan drømmen om et nyt liv blev født.

Eventyret, udfordringen, springet, ... en malkekvæggård.

Min mand og jeg besluttede at flytte til Danmark i 1993. Vi havde to små børn, og jeg var gravid med den tredje. Overtagelsen af min svigerfars gård, som havde været planlagt i et stykke tid, blev ikke til noget, men drømmen om egen gård kunne og vil-

le vi ikke slippe. Hvis ikke man kunne overtage faderens gård, var det næsten umuligt at finansiere købet af en gård.

Alene retten til at kunne malke køerne, altså en mælkekvote, ville koste en bondegård.

Vi valgte Danmark. Landet var smukt, ikke alt for langt væk fra venner og familie, der var masser af plads, der var gårde til salg og søde mennesker. Alt i alt troede vi, at vi kunne starte en god og ny fremtid der.

Vi ledte efter en gård i nogle måneder og fandt en veldrevet malkekvæggård på Samsø. Der var mange som syntes, at vi ikke var rigtigt kloge – at flytte til en ø. Men da vi kom fra en vadehavso i Holland og på denne måde vant til forholdene ved at bo på en ø, kunne vi ikke se problemet. Desuden var gården den bedste vi kunne få til de penge, vi regnede med at investere efter salget af vores hus. Som mange andre bønder i Danmark havde vi jo ikke en gård og en mælkekvote til salg i Holland, så vi var nødt til at låne det maksimale beløb i kreditforeninger.

Gården var næsten 80 år gammel, men dybstrølsesstalden og malke-

graven var ny, og vi kunne se en masse muligheder i gården.

På dette tidspunkt var der 60 køer plus opdræt og 60 hektar jord, de meste af det frugtbar og dyrkbart – rigtig gode kornmarker, ville en dansk bondemand sige. Noget af det var strand og fredede bakker, men det gjorde bare det hele mere spændende. Køerne var af RDM race, og den dag i dag kan jeg huske at det slog mig, hvor smukke de køer var. Stadigvæk synes jeg at det er den flotteste race, jeg nogensinde har set.

Inden for nogle år havde vi udvidet gården til 80 køer og 80 hektar jord, havde gjort os fortrolige med både sproget, RDM racen, Samsøs lerjord og samfundet. Vi havde lært at tackle en telefonsamtale med dyrlægen.

Danske Landbrugstraditioner – tilpasning eller egen kurs

Når man flytter til et andet land for at bosætte sig for altid, og det går man ud fra, er der en masse nye ting man skal vænne sig til. Det er mange samfundsmæssige ting som betyder meget for ens integration og socialisering. Til grund for ens succes med gården ligger viljen til at lære sproget og til at lære landet med dets mange facetter at kende.

Men i det daglige har man først og fremmest en gård som man skal tage sig af. Det er hverdagen der kalder, det gælder økonomi og trivsel for dyrene, der skal malkes og muges ud og fodres, dyrlægen skal bestilles, og der skal laves en markplan, der skal

insemineres, og ind imellem er der jo det med at lære dansk. Der er ikke noget der hedder: »Det finder vi nok ud af«. Man skal nemlig finde ud af det hele hvis man vil overleve.

Alt var nyt, sproget, landbrugstraditionerne, gården, de økonomiske forhold, landbrugsreglerne, måden at kommunikere og omgås hinanden på, men også landet kultur, humor og skoler.

Man finder ud af at der ikke er noget som helst, man kan referere til, ikke noget som helst genkendeligt. Man skal træffe nogle valg, som man faktisk ikke er i stand til at træffe, fordi man mangler baggrund, viden, helhed. Man tager en risiko som er større end man nogensinde kunne forestille sig. Selv om min mand var landmandssøn, havde vi som flere landsmænd aldrig haft en gård før, det var altså spændende nok i forvejen. Det var virkelig et nyt liv, og vi startede på nul.

Et af de spørgsmål som har været meget aktuelt var: »Skulle vi tilpasse os de danske landbrugssystemer eller skulle vi lige så stille vælge vores egen måde at gøre tingene på?« Der var selvfølgelig en del ting hvor der ikke var noget valg, de var bare som de var. De muligheder vi havde for at finansiere vores gård og dermed vores bedrifts økonomiske forhold, klimaet, landbrugsloven, alle direktiver, regler, beskatning, tilskud og afgift, dyrlægen, landboforeningen.

Alle de forhold skulle vi lære at kende og forstå. I og med at vi havde

»Koen sin middag i kløveren gumler«. Familien Bierema-Bos' velplejede køer i det smukke landskab på Samsø.

valgt at bo i Danmark, var vi indstillet på at indrette os efter disse omstændigheder. Vi skulle bare aflevere vores regnskab i god tid, gødningsregnskabet skulle laves, og så skulle en del af momsens tilbagebetales.

Det var landboforeningen som tog sig af vores regnskab, og jeg skal indrømme at der i starten har været nogle papirer, som vi fik underskrevet uden helt præcis at vide hvad det drejede sig om. Vi var udsat for den ene risiko efter den anden på flere fronter, men det var jo noget vi selv havde valgt, og det var lige præcis det som gav os energi til at klare alle de forhindringer, som kom på banen.

Med hensyn til de ting vi skulle rette os efter, er jeg nødt til at nævne de regler der findes omkring medicinforbrug til dyrene og andre regler omkring dyrlægen. Vi kunne ikke selv som i Holland behandle vores dyr mod forskellige sygdomme, men var nødt til at kalde på en dyrlæge hver eneste gang. Det virker som en lille ting, men det var noget som vi virkelig havde svært ved at acceptere. Det gav en fornemmelse af afhængighed og det kostede penge og begge dele kan bønder jo ikke lide ...

På gården havde vi på en måde frit slag. I første omgang valgte vi at køre bedriften på den samme måde

som den gamle ejer havde gjort, så vi ikke skulle udsættes for for mange nye ting – det betød ælkuenmasse kraftfoder, amoniakhalm og en trediedel ensilage, hvoraf en del helsæd og en del græsensilage.

Der var en 30 stykker fedstyr på gården som gik på spalter og de lidt større ungdyr var i den samme stald og fik samme menu som køerne, plus kærnemælk som kom fra smørmejeriet på Samsø. Småkalvene stod også i stalden tæt ved de andre ungdyr og det var varmt, for varmt, syntes vi.

Hvor lang tid ville vi kunne »holde samme kurs« som den gamle ejer. Ikke ret lang tid. Inden for nogle måneder var der frisk luft i stalden, en særskilt småkalvestald, og det hele var ryddet op også omme bagved, hvor ingen nogensinde ser skidtet. Det var starten på vores brud med nogle af de danske landbrugstraditioner. Det med den friske luft vil dyrlægen huske længe. Det var for koldt sagde han; de stakkel kalve alene i en bås. Men der var en masse halm og ingen træk, og dyrene trivedes faktisk. Det var nok mest dyrlægen, der frøs.

En af de andre utraditionelle beslutninger var, at vi skulle have meget mere ensilage, helsæd, majs og en masse af græs. Noget andet nyt var, at vi selv blandede vores græsfrø, fordi vi ville være frit stillet med hensyn til at vælge græsarter, der kunne tåle Samsøs tørke om sommeren. Vi startede med at eksperimentere og udnyttede de gode kornmar-

ker som græsmarker. Første gang der skulle ensileres, fik gummigedføreren næsten et chok, da Piet pegede ud hvor lang og høj stakken skulle være. Dette og at vi slog vores marker tidligt på året, når græsset ikke var højere end en håndsbredde, var også noget som fik mange samsinger til »tilfældigvis« at køre forbi vores gård. For en hollænder er græs jo ikke bare en mulighed til brak eller sædskifte, men græs er en fuldværdig afgrøde til en god ensilage.

Nogle ting skulle vi rette os efter, og det gjorde vi med godt mod, men der hvor vi havde egne valg, valgte vi vores egne veje. Det ville vi nok også have gjort i Holland. Hertil ligger en egensindighed til grund, som tilsammen med denne store energi, som kendetegner de fleste hollandske bønder, ytrer sig i et behov for at sætte sit præg ikke kun på gården, men på hele samfundet, og i at være markant i landskabet, også når vi taler andelsbevægelser eller foreningsliv.

Hvis man tager alt det i betragtning kan man ikke undgå at der opstår et loyalitetsspørgsmål. Fordi man gerne vil være loyal overfor sit nye land som byder på de muligheder man ikke havde i sit fædreland. Men man kan heller ikke ignorere at de ideer, som man får og vil give form, har sine rødder i en anden jord.

Det giver et spændingsfelt, som nemt kan komme til udtryk i bemærkninger som: Hvor er danskerne dumme! Kan de ikke se at det ikke virker sådan. De fornemmelser kan

komme frem på mange områder og kan helt sikkert have indflydelse på ens personlige ve og vel og ens personlige oplevelse og vurdering af hvordan det er at bo i et fremmed land.

På den anden side kan ens afvigende valg resultere i naboens utilfredshed. Han trækker på øjenbrynerne og tænker, (men siger det ofte ikke): »Det går aldrig. Sådan har vi aldrig gjort«.

Et godt eksempel er vores eksperimenter med græsmarkerne. I starten rystede de gamle på hovedet. Det kunne jo ikke gå på Samsø. Det var alt for tørt om sommeren. De første år var vi heldige, regnen kom i god tid og fin mængde. Men der kom også nogle år hvor tørken på nogle af markerne gyldnede græsset hele juli og august, og det kun kunne reddes med kunstvanding, og det var altfor dyrt. Så fik de alligevel ret eller hvad? Ja, måske, men vi var en erfaring rigere, og det er nok også umagen værd.

Noget andet er det med ordsproget: »Hollænderne sover med støvlerne på«. Det var næsten rigtigt. Om man nu er dansk eller hollandsk nyetableret landmand, så skal der knokles de første år, og der er ikke meget fritid tilbage. Men de fleste danskere prioriterer nok alligevel deres fyraften og selskabelige aftener, og det er noget som hollænderne ikke er med til, hvis de ikke er færdige på gården. Men de ekstra timer kunne ses, køerne var velplejede, mælketanken fyldt op, bedriftskon-

trollen var tilfreds, gården var ryddet, og der var ikke et eneste stykke plastik, der flagrede omkring. Det var ikke kun overlevelse, det var også ambition og det med at nyde sit arbejde. Det havde dog sine omkostninger på det samfundsmæssige plan.

Integration – Loke, jætterne og jeg

Som jeg nævnte før, var det vigtigste at lære at tale dansk. For os var forholdene sådan at vi lærte sproget »på gaden«. Lytte, prøve, tale og ikke noget med at føle sig til grin. Det havde vi ikke tid til. Vi havde helt principielt besluttet at vores børn voksede op tosproget. Det vil sige at vi talte hollandsk hjemme, men dansk når vi havde danskere på besøg. Det var svært i starten, fordi vi dårligt nok forstod hinanden. Frustrationerne har været store over at få tolv stykker morgenbrød i stedet for to og ikke at kunne besvare spørgsmålene fra pigen i børnetøjsforretningen, men vi lærte hver dag og snart var frustrationerne oppe på et højere plan. Vi ærgrede os over ikke at kunne følge med i diskussionen på møder om mejeriets lukning eller i generalforsamlingen på skolen.

Hvis man vil integreres, skal man ud og deltage i samfundet. Det var det vi gjorde. Jeg involverede mig i skolearbejdet, blev snart bestyrelsesmedlem og senere, til min store overraskelse, formand. Hvem havde troet at jeg som fremmed ville få mulighed

Familiens børn leger med lokale børn på stranden.

for at komme så tæt på. Vi deltog i forskellige initiativer på øen og i møder i landboforeningen. En anden lille ting det var svært at vænne sig til, var de tidlige møder, det kunne vi næsten ikke. Vores arbejdsplan var jo ikke beregnet til at være færdig ved syvtiden. Sådan nogle små detaljer er betydningsfulde og der er flere af dem end man skulle tro, hvis man sammenligner begge samfund.

Igen viste det sig at det med at genkende nogle ting, som jeg også gjorde da jeg var lille var meget vigtigt, og som er med til at bekræfte ens identitet. Hvordan fejrer man jul, hvad må børn og hvad må de ikke, sover de virkelig ude i barnevognen til de er tre år, hvad er det for en

dragt de har på når de er ude, hvornår hejser man Dannebrog? Lige der hvor vi troede at vi havde forstået det, var vi de eneste samsinger som havde hejst flaget, da Joachim blev gift med Alexandra.

Vores ældste datter kom hjem med historier om Loke og jætterne, men jeg vidste mindre end hun gjorde og kunne ikke besvare et eneste spørgsmål. Jeg følte mig sårbar i denne uvidenhed og frustreret, fordi jeg i Holland ville have vidst mange ting som jeg kunne fortælle hende.

Der findes kun en løsning, jeg læste hendes skolebøger, hørte bånd med børnesange og lånte børnebøger om dansk historie og kultur på biblioteket.

Vi lærte dansk hygge at kende og var ikke helt sikre på at vi altid syntes om den udbredte madkultur som syntes at være vigtigere end samværet. Hvordan gør man egentlig når man får gæster? Hvad er det de forventer? middag når de inviteres kl. 8 (som er rigelig sent i forvejen) og at man i det mindste spiser hele fødselsdagskagen og ikke som i Holland spiser et stykke og gemmer resten i køleskabet. Hvornår tilpasser man sig og hvornår indebærer tilpasningen at man overskrider nogle grænser på en sådan måde at man risikerer at miste en del af sin identitet. Det er en balancegang uden ende.

Det siges tit at hollændere og danskere ligner hinanden meget så meget, at integration ikke er et problem. Det gør de også, men som jeg lige har skitseret, ligger der alligevel nogle forskelle som ikke er iøjnefaldende, men som er af stor betydning for ens trivsel. Den førnævnte hollandske arbejdsmoral og den måske mere alvorlige og tungsindige livsmoral kontra det danske behov for hygge som skygger (eller lysner) lidt over arbejdsmoralen. Det er måske den mest markante forskel.

For mit eget vedkommende kan jeg sige, at jeg har lært meget af den danske livsglæde og afslappede forhold til livet. Jeg kom til at elske den danske kultur med jeres smukke sange og historier, og jeg kom til at elske den særlige danske humor og ordlege. Det er blevet til mange ting

som den dag i dag gør Danmark til mit hjemland ligeså meget som Holland.

Hjemve

Hvad så med de svære øjeblikke når der ingen venner eller familie er, og når man skal klare sig alene, måske med manden, hvis altså han ikke har for travlt. De øjeblikke hvor man ikke kan tillade sig at svigte sine børn, fordi man har ondt i hjertet af hjemve. Nogen ved hvad man taler om uden for mange ord. Hvad så hvis man kæmper for at finde en ny identitet, fordi den gamle ikke dur mere og ikke bliver anerkendt eller bekræftet?

Langt om længe fandt jeg ud af min overlevelsestrategi, som gik ud på én overvejelse: Hvis jeg ikke vil det her mere, skal jeg sige fra nu, i dag. Hvis jeg stadig vælger dette liv i Danmark, skal jeg tage konsekvenserne og arbejde med dem. Valget er mit.

At jeg faktisk havde et valg, gav mig en stor fornemmelse af frihed, selvrespekt og accept. I denne forbindelse forstod jeg også, at jeg ikke skulle hænge alt det der gik galt eller var svært, op på den omstændighed at vi boede i Danmark. Tingene kunne have været lige så besværlige i Holland, bare på en anden måde.

Nu og fremtiden

Efter at vi havde været landmænd i Danmark i 7 år, besluttede vi os for at sælge gården. Hvis vi gjorde op

med os selv hvad det kostede at være landmænd, ikke blot med investeringer på det finansielle, men også på det menneskelige plan, kom vi til den konklusion at de omkostninger var blevet for høje. Arbejdsglæden stod ikke mere i et rimeligt forhold til arbejdsindsatsen. Investeringer skulle være kæmpehøje for at kunne følge med i udviklingen, og vores tilid til landbrugsområdet var ikke ret stor. Vi gad ikke mere være med i racet.

En af de ting som virkelig har spillet en rolle, var bureaukratiet. Flodbølgen af regler som vi følte som en større og større byrde, og som gav os en fornemmelse af at være en mælkeproducent i statens eller EU's tjeneste, betalt af tilskud.

Det er økonomien som ligger til grund for beslutningen om at sælge sin gård, men hjertet skal ikke glemmes. Hvis man ikke kan finde sig i sit arbejde mere, hvis man i bund og grund ikke er enig i landbrugspolitikken og føler trængslen helt personligt, hvis dårlig omtale af landbruget sårer dybere og dybere, så bliver gården en tungere og tungere byrde, selvom det er ens livsværk. Så er det virkelig tiden at beslutte sig.

Vi solgte gården med vores 80 dejlige RDM køer og de 80 hektar. Rævebakken med gravhøjene, hvor jeg om sommeren næsten kunne høre pigerne hente fårene i gammel tid. Vi

solgte otte års hårdt arbejde, vi solgte en drøm! Især for min mand var det en hård nød at knække, og det blev det med at være i lang tid. Han ville være landmand, men nu var det for altid forbi.

Landbrugets fremtid gør mig urolig for landmændene i hele Europa. Jeg frygter at de, der flytter til andre lande kun for at blive bønder samtidig med at de flytter til en ny fremtid, også flygter fra en sandhed. Der vil være mindre og mindre indhold i: »At være landmand er en måde at leve på«. Eller også skal man være parat til at ændre de billeder som indtil videre har hørt med til et landmandsliv.

Konklusion

Otte år i Danmark har uden tvivl været en berigelse af mit liv. Jeg kan ikke sige det anderledes. Otte år i Danmark har skabt et nyt fædreland i mig, og jeg vil altid føle danskheden i mig, og jeg vil altid se det i mine børn. Mine erfaringer har resulteret i en bog, som jeg håber at kunne udgive både på dansk og hollandsk. Jeg har ikke kun skrevet historien, fordi jeg ville beskrive livet for en fremmed bondekone i Danmark ud fra landbrugets perspektiv. Det er også en historie om mennesket bag arbejdstøjet, en historie om livsglæde og de kræfter som findes i hvert eneste menneske.